

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А М Е Т О Д І В
Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 13

Заснований в 1996 році

Рівне 2000

ББК 74.20

0–59

УДК: 371: 373: 378.

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13. – Рівне, Рівненський державний гуманітарний університет, 2000 р. – 130 с.

Збірник наукових праць містить статті із загальнотеоретичних, історико-педагогічних і методичних проблем гуманізації освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, викладачів педагогічних навчальних закладів, аспірантів, студентів, педагогів-практиків.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН **Мітюров Борис Никифорович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

заступник головного редактора:

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН України **Бех Іван Дмитрович**
(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім.В.Гнатюка);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**
(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН **Дем'янчук Степан Якимович**
(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**
(Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**
(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**
(Університет “Острозька Академія”);

кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент АПСН **Поніманська Тамара Іллівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**
(Дрогобицький державний педагогічний університет ім.І.Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**
(Запорізький державний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**
(Вінницький державний педагогічний університет ім.М.Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім.В.Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, доцент **Янцур Микола Сергійович**
(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет)

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №1 від 30.08.2000 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове видання, в якому можуть публікуватися результати кандидатських і докторських дисертацій з педагогічних наук (Постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р.).

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028, м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 – 7281 – 06 – 2 © Рівненський державний гуманітарний університет, 2000

**ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ЯК ОДИН З
НАПРЯМІВ ІНТЕГРАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ ІДЕЙ
ПЕДАГОГІЧНОГО ГУМАНІЗМУ**

Проблема розвитку особистості дитини в умовах інтеграції вітчизняних і зарубіжних ідей гуманістичної орієнтації обумовлена сучасними соціальними, економічними і культурними перетвореннями, які дають можливість вітчизняній системі освіти відродити і укорінити свої національні ідеали і загальнолюдські цінності. Традиційний та інноваційний досвід різних країн, впливаючи на формування нового педагогічного мислення України, що народжується в процесі інтеграції, одночасно збагачує фундамент розвитку педагогічної науки своїми експериментальними і теоретичними доробками.

В процесі інтенсивного пошуку шляхів і способів оновлення освіти проявляється, принаймні, три тенденції: відтворення позитивного вітчизняного досвіду, традицій і продуктивних ідей; перенесення зарубіжного досвіду і моделей в наші умови; впровадження окремих нововведень у традиційну систему освіти [3]. Дані тенденції є характерними і для дошкільної освіти, яка стала своєрідним інноваційним полігоном по апробуванню ідей і технологій В.О.Сухомлинського, С.Ф.Русової, Л.В.Занкова, Д.Б.Ельконіна, В.В.Давидова, М. Монтесорі, Р.Штейнера, О.Декролі та ін. Дошкільні заклади в нових соціокультурних і просторово-часових умовах намагаються знайти оптимальне вирішення особливо важливих для цієї ланки освіти проблем формування особистості дитини, виховання ціннісного ставлення до навколишнього, природи, людей, самої себе.

Дошкільна освіта — база формування особистості дитини, її суспільного досвіду, основ громадянства, національної свідомості, тому неправомірним є ставлення до неї тільки як до навчання дитини бігло читати, вправно писати, оперувати числовим рядом у межах сотні. На жаль, такі тенденції в організації освітнього процесу дитячого садка нині досить поширені, і педагоги-дошкільники аргументують це вимогами школи, повністю ігноруючи принцип природовідповідності.

Але педагогічній практиці відомий і інший шлях освіти: повне і беззаперечне визнання принципу природовідповідності як головної методологічної засади навчання і виховання; розвиток уяви, почуттів і волі в єдності з мисленням; створення умов ненасилля і свободи; опора на самостійність і індивідуальність дитини. Цей шлях розвитку особистості дошкільника знайшов своє відображення в продуктивних гуманістичних концепціях як вітчизняної, так і зарубіжної педагогіки (В.О.Сухомлинський, Ш.О.Амонашвілі, М.Монтесорі, Р.Штейнер, С.Френе та ін).

Пошук нових форм, методів і змісту освіти змушує сучасного вченого і педагога-практика звертатися до гуманістичних ідей і теорій, розроблених класиками педагогіки: Я.А.Коменським, Дж.Локком, І.Г.Песталоцці, К.Д.Ушинським та ін. Величезний гуманістичний потенціал містять і більш близькі до нас у часовому відношенні зарубіжні освітні моделі. Однак, намагаючись збагатити вітчизняну освіту продуктивними ідеями зарубіжного досвіду, слід чітко усвідомлювати те, в якій мірі перенос тієї чи іншої ідеї впливає на вітчизняний досвід, чи не порушують запозичення національної своєрідності української системи освіти, як інтегрувати їх у вітчизняну практику. Факти свідчать, що не зовсім вдалі результати інноваційних закладів, відкритих поспіхом, неграмотні дії педагогів, що реалізують “чужу” ідею, приносять прикrostі дітям і їх батькам, розчарування педагогам, викликають негативне ставлення громадськості до зарубіжних гуманістичних ідей і навіть повну їх дискредитацію.

Історико-генетичний і порівняльний аналіз педагогічних систем і концепцій, розроблених в різні історичні і соціокультурні етапи розвитку людського суспільства, свідчить, що вони передають один одному естафету неминущих гуманістичних ідей. Ці ідеї перетворюються і успішно освоюються, наповнюючись особистісним смислом і досвідом. Навіть у свій час неактуальні ідеї при певних історичних умовах відроджуються у новій якості.

Інтеграція педагогічних ідей здійснюється на основі однієї з ідей, яка виступає в певній педагогічній системі головною, навколо якої групуються всі інші. Кожна з цих ідей виконує певну функцію: уточнює, доповнює, конкретизує провідну ідею або містить в собі уявлення про способи її реалізації [2].

Вже давні філософи, і зокрема Платон, не тільки проголошували гуманістичні ідеї, але й своєю практичною діяльністю демонстрували повагу до учнів, співробітничали з ними у спільному пізнанні. Однак в епоху середньовіччя і самі гуманістичні ідеї, і способи їх практичної реалізації виявились неактуальними, оскільки не відповідали загальному духу часу. Догматичне, антигуманне навчання і виховання середніх віків зустріли відкритий опір і критику лише в епоху Відродження, і у філософії, і у педагогіці, яка стала самостійною наукою.

“Велика дидактика” Я.А.Коменського виявилась не стільки результатом узагальнення накопичених до цього часу різних педагогічних поглядів, скільки синтезом і інтеграцією розрізнених гуманістичних ідей, положень і підходів. Системоутворюючою в інтеграції Коменським гуманістичних ідей стала ідея природовідповідності, яка об’єднала в єдину дидактичну систему ідеї визнання людини вищою істотою, поваги в дитині людини, відповідності виховання особливостям вихованців і законам їхньої психіки (природи), ідеї народності освіти тощо.

В основу інтегрованої системи гуманістичних ідей Ж.-Ж.Руссо було покладено все той же принцип природовідповідності, що трактувався як слідування естwu навколишньої дійсності та естwu самої дитини. Руссо вважав, що вихователь, здійснюючи свої педагогічні функції, не повинен ні в якому разі нав’язувати свою волю дитині. Він повинен лише сприяти її природному

росту, створити умови для її розвитку, організувати те виховуюче середовище, в якому дитина зможе знайти самостійність і свободу. І в навчанні важливо не стільки пристосовувати знання до рівня дитини, скільки співвідносити їх з її інтересами, досвідом, який робить можливим їх актуалізацію.

В педагогічній концепції А.Дістервега принцип природовідповідності був доповнений принципами культуровідповідності і самодіяльності. Природовідповідне виховання вважалося можливим лише при створенні сприятливих умов розвитку, які включали і продуману раціональну методика впливу на задатки дитини, і виховні можливості певної епохи та культури народу, і власні творчі сили суб'єктів освітнього процесу, спрямовані на служіння істині, красі і добру.

Однак вже з теорії освіти Песталоцці паралельно з принципом природовідповідності починає використовуватись, а потім повністю займає його місце ідея розвитку особистості в процесі навчання, яка стала інтегратором гуманістичних ідей в теоріях, концепціях і проєктах більш пізнього періоду. Виховання, на думку Песталоцці, є природовідповідним лише в тому випадку, якщо воно сприяє розвитку закладених в дитині потенційних внутрішніх сил, якщо воно не лише впливає на розум, а й на почуття, волю, характер дитини і озброює її необхідними для життя вміннями та навичками; якщо воно рахується з індивідуальними здібностями дитини і своєрідністю того середовища, в якому їй доведеться жити і працювати.

Інтегруючим началом в розробці концепцій вітчизняних педагогів-гуманістів виступили як вже зазначені, так і нові ідеї. В концепції виховання людини і організації з цією метою нової системи освіти К.Д.Ушинського таким інтегратором виступила демократична ідея народності. Перетворена педагогом у глобальну і всеохоплюючу, вона підкорила собі ідеї природовідповідності, розвитку особистості в процесі навчання, виховуючого характеру навчання і багато інших, які в сконструйованій ним концепції народної освіти стали по суті засобом досягнення мети.

Психолого-педагогічна система В.О.Сухомлинського є блискучим внеском одночасно як в теорію і практику розвиваючого навчання, так і в розвиток світової гуманістичної педагогіки. Його концепція інтегрує такі суттєві розвивальні та гуманістичні риси, як любов до дітей як основа і головний засіб навчально-виховного процесу, складання в процесі навчання перспективних цілей розвитку учнів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, цілісне бачення напрямків розвиваючого навчання із системоутворюючою функцією розумового напрямку, використання змісту навчання (національна і світова культура) як засобу гуманізації, облагородження особистості дитини та ін. Особистість дитини Сухомлинський розумів більше як результат саморозвитку, ніж регульованого розвитку, а психологічним механізмом сприяння цьому саморозвитку вважав психічний стан злиття впливу дорослого і самоактивності дитини з переважанням останньої.

Історичний розвиток педагогічних ідей має поступальний, динамічний і загальнолюдський характер [1]. На нашу думку, інтеграція гуманістичних педагогічних ідей – закономірне явище, яке супроводжує процес розвитку педагогічної науки; завдяки цьому з'являються нові педагогічні теорії, концепції і системи, збагачується практика навчання та виховання. В той же час, педагогічний процес в сучасних освітніх закладах, побудованих на інтеграції вітчизняних і зарубіжних ідей, організується і здійснюється у відповідності з традиційними гуманістичними принципами, які вже відомі і частково реалізуються в нашій системі освіти, як-от:

- принципом цілісного підходу до навчально-виховного процесу: оскільки в таких закладах однакова увага приділяється розвитку мислительної, емоційної і вольової сфер особистості дитини, то в них немає предметів (занять), які мали б перевагу перед іншими. Поруч із теоретичними предметами йдуть заняття, що розвивають духовно-чуттєву сторону особистості – музика, живопис, театр, танець;
- принципом діалогічності: діти виховуються й навчаються в діалозі, наслідуючи того, хто заволодіє їх інтересом;
- принципом комплексності (періодичності) системи навчання: предмети викладаються за комплексами (“епохами”), причому, вчитель вільний у визначенні їх періодичності, оскільки він весь час співвідносить свою роботу з душевно-психологічним станом дітей, їхньою фізичною та розумовою втомлюваністю, рівнем навченості і розвиненості [4];
- принципом опори на вікові особливості: розвиток дитини не форсується; знання, що вимагають сформованості логічної пам'яті чи причинно-наслідкового мислення, подаються у відповідності з віком, в якому дитина готова їх сприйняти і засвоїти, не відчуваючи внутрішнього дискомфорту;
- принципом образного спрямування: весь навчально-виховний процес пронизаний образним сприйняттям через мову вчителя, через малюнки, схеми, музику, декламацію, що супроводжують його пояснення.

Отже, в наш час складаються сприятливі умови для інтеграції вітчизняних і зарубіжних гуманістичних ідей не лише на рівні їх теоретичного якісного перетворення, але й практичного втілення на рівні відповідних освітніх моделей. Перспективним у цьому відношенні уявляються методичні та технологічні ідеї, які реалізують принципи, що витікають із загальнопедагогічних гуманістичних ідей.

Л і т е р а т у р а:

1. Борулава М.Н. Гуманизация образования: проблемы и перспективы. – Бийск, 1996. – 120 с.
2. Загвязинский В.И. Внутрипредметная интеграция педагогических знаний// Сов. педагогика. – 1984. - №12. – С.45-50.
3. Инновационные процессы в образовательных учреждениях. – Ч.1. – Омск, 1994. – 160 с.
4. Колесина К.Ю. Построение процесса обучения на интегративной основе: Автореф. дисс...канд. пед. наук. – Ростов-на-Дону, 1994. – 21 с.

5. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні // Шлях освіти. – 1999. - №1. – С.41-49.

Одержано редакцією 16.03.2000

УДК 37.017

І.М. Мельник

З ІСТОРІЇ ДУХОВНОЇ ОСВІТИ НА ВОЛИНІ

Важливою передумовою створення цілісної концепції сучасної національної освіти в Україні є повернення до наукового обігу масиву вітчизняної освіти, його осмислення і освоєння.

В умовах появи нових навчальних закладів на сучасному етапі виникає потреба вивчити зміст, організацію діяльності різних їх типів у минулому заради усвідомлення доцільності життя нині.

Яскравою сторінкою історії шкільництва волинських земель є духовна освіта XVIII - XIX століть. Після встановлення на Волині Православного управління з метою утвердження православ'я в українській народності серед місцевого населення найкращим засобом вважалася освіта духовенства. Указом Святішого Синоду від 12 липня 1795 року наказано було створити для Волині особливу православну єпархіальну семінарію, яка була відкрита 14 травня 1796 року і розмістилася в місті Острозі в приміщеннях Преображенського монастиря. Преосвящений розпорядився відібрати в семінарію дітей священно- і церковнослужителів православного віросповідання із базиліанських шкіл. Деякі випускники цих шкіл невдовзі були відправлені єпархіальним керівництвом в Київську академію для підготовки вчителів семінарії [1,245].

До 1799 року семінарія не мала адміністративного управління і підпорядковувалася безпосередньо Житомирському єпископу Варлааму, який сам управляв семінарією через духовну консисторію і видав усіма справами. [2,25]. Семінарське правління було засноване в 1799 році, коли Житомирське вікаріатство стало самостійною єпархією. Першим ректором Волинської духовної семінарії в 1806 році призначено настоятеля Острозького Преображенського монастиря Авдія. У 1799 році Волинська семінарія мала повну укомплектованість. У кожному класі курс навчання був розрахований на один рік, але цей термін поширювався тільки на старанних учнів, невстигаючі навчалися в кожному класі два-три роки. Спочатку заклад існував разом з духовним училищем, де три останні класи; риторичний, філософський і богословський відповідали останнім шести класам семінарії, а чотири перших: нижчий, середній та вищий граматичний і етичний - чотирьом класам духовного училища. В такому вигляді об'єднання класів семінарії і училища існувало аж до повного введення статуту семінарії і училищ 1814 - 1817 років.

1 вересня 1817 року три граматичні і поетичний класи були віднесені до складу Острозького духовного повітового парафіяльного училища, а три останні класи: риторичний, богословський і філософський стали нижчим, середнім і вищим відділенням Волинської духовної семінарії. До існуючих семи класів семінарії в 1814 році було приєднано ще один - восьмий, який

Зміст

Передмова	3
Павелків Р.В Психологічні чинники формування моральної поведінки школярів	4
Поніманська Т.І. Теоретичні засади гуманізації виховання дітей дошкільного віку	10
Дичківська І.М. Проблема становлення особистості дитини як один з напрямів інтеграції вітчизняних і зарубіжних ідей педагогічного гуманізму	15
Мельник І.М. З історії духовної освіти на Волині.....	19
Філоненко Р.С. Роль товариства "Просвіта" у вихованні підростаючого покоління (20-30pp.).....	28
Сергєєва В.Ф. Система національного дошкільного виховання С.Русової – джерело інноваційних технологій сучасного дошкілля.....	32
Григорішин Г.І. Проблема особистості вихователя в педагогічній спадщині С.Ф. Русової.....	36
Белова С.А. До питання про вальдорфську педагогіку в сучасному світі.....	39
Дзюбишина Н.Б. Реформа шкільної системи в Чехословаччині в період Першої республіки (1918 – 1938).....	43
Дем'янюк Т., Байрамова М., Мельничук Л. Інноваційні технології методичної роботи з педагогічними кадрами.....	49
Фасолько Т.С. Виховання у старших дошкільників позитивного емоційного ставлення до моральних норм.....	56
Беленька Г.В. Розвиток мислення у дітей дошкільного віку в процесі ознайомлення їх з природою	60
Горонаха Н.М. Урізноманітнення форм екологічної освіти дошкільнят.....	63
Меналюк Г.Ф. Шляхи підвищення ефективності навчання дітей дошкільного віку елементам математики.....	73
Семенюк М.П., Сак Л.А. Педагогічний експериментальний майданчик: досвід, перспективи.....	80
Ремизович Г.М. Управлінські аспекти процесу впровадження інноваційних технологій в діяльність дошкільного закладу.....	84
Машикіна Л.А. Науково-педагогічна діяльність викладача педагогічного училища та коледжу в контексті підготовки студентів до використання інновацій	88
Підкурганна Г.О. Ідеї педагогічного гуманізму в художньо-педагогічній підготовці студентів факультету дошкільного виховання.....	93
Самсонюк Н.Ф. Роль спецкурсу "Ігрові методи навчання дітей" у формуванні фахових знань та умінь майбутніх вихователів	100
Кравець Л.М. Самоаналіз педагогічної діяльності як складова професійної підготовки вчителя.....	104
Шамрай О.Б. Сутність педагогічної культури майбутнього вчителя в контексті національних традицій.....	107
Малаканова Л.В. Дослідження впливу організаційно-педагогічних умов оцінювання на якість професійної підготовки майбутнього вчителя	111
Солоненко Н.С. Ділові ігри в процесі вивчення менеджменту	117
Відомості про авторів	125

Наукове видання

**Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Наукові записки Рівненського гуманітарного університету

Випуск 13

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Фасолько Т.С.
Комп'ютерна верстка Коломис О.Ф.

Здано до набору 20.06.2000р. Підписано до друку 30.08.2000р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 15,4. Обл. вид. арк. 16,1. Замовлення № 7 Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра дошкільної
педагогіки
(тел. 22-02-77)

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ТОВ "Центр соціально-економічного розвитку освітянства"
33000 м. Рівне, вул. Толстого, 3

О - 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки
Рівненського гуманітарного університету. Випуск 13. — Рівне,
Рівненський державний гуманітарний університет, 2000 р. — 130 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 1.

Збірник наукових праць містить статті із загальнотеоретичних, історико-педагогічних і методичних
проблем гуманізації освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, викладачів педагогічних
навчальних закладів, аспірантів, студентів, педагогів-практиків.

УДК: 371:373:378

ББК 74.20